

„KONZERVAČNÉ LÁTKY“ NÁRODNÉHO ŠTÁTU V ČASE GLOBALIZÁCIE

“PRESERVATIVES” OF NATIONAL STATE IN TIMES OF GLOBALIZATION

*Monika Michalcová*¹

Cieľom tejto teoretickej štúdie je ponúknuť hypotetické vysvetlenia pretrvávania národného štátu počas globalizácie a osobitne aj v čase pandémie COVID-19. Diskutované sú kľúčové koncepty – štát a globalizácia – ako aj základné prístupy v medzinárodných vzťahoch. Terminus technicus „konzervačné látky“ sa používa na pomenovanie štyroch identifikovaných mechanizmov, ktoré „konzervujú“ alebo udržiavajú význam národného štátu aj v priestore moderných medzinárodných vzťahov. Autorka identifikuje nasledovné „konzervanty“: národná identita, globalizácia sama, diplomacia, a napokon, pravicový a ľavicový populizmus. Ambícia tejto štúdie nie je identifikovať všetky „konzervanty“ a ani ich empiricky testovať. To je námietom na budúce štúdie v skúmanej oblasti.²

Kľúčové slová: štát, globalizácia, pandémia COVID-19, identita, diplomacia, populizmus

The aim of this theoretical study is to offer hypothetical explanations of the preservation of national state during globalisation and especially during the COVID-19 pandemics. The crucial concepts – state and globalization – and the basic approaches of international relations are discussed. The terminus technicus ‘preservatives’ is used to illustrate how four identified mechanisms ‘preserve’ or maintain the importance of the national state in modern globalized international relations. The author defines the following preservatives: national identity, globalization itself, diplomacy, and finally, right- and left-wing populism. There is no ambition to find all the possible

¹ Mgr. Monika Michalcová, Ústav verejnej politiky, Fakulta sociálnych a ekonomických vied, Univerzita Komenského, Šafárikovo námestie 6, 814 99 Bratislava, e-mail: monika.michalцова@fses.uniba.sk

Autorka vyštudovala politológiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Vo svojich záverečných prácach sa venovala výskumu rôznych politických aktérov v slovenskej a rakúskej spoločnosti. Za diplomovú prácu dostala Cenu rektora Univerzity Komenského. V súčasnosti je na doktorandskom stupni štúdia, FSEV UK.

² Za akademickú pomoc pri písaní štúdie ďakujem prof. Jozefovi Bátorovi, PhD.

preservatives of the national state, nor to empirically test the ones presented. These could be tasks for future contributions.

Key words: national state, globalization, COVID-19 pandemics, identity, diplomacy, populism

JEL: F50, F60, H70

1 ÚVOD

Celé dekády sa v akadémii vedie diskusia o interakcii národného štátu, základnej jednotky moderných medzinárodných vzťahov, a fenoménu globalizácie. Bez významného zjednodušenia možno hovoriť o dvoch polemizujúcich táborech: akademikoch a akademičkách tvrdiacich zničujúci efekt globalizácie na význam národného štátu (Beck 2000, Brodie 2004) a tých argumentujúcich v prospech pretrvania, ba až posilnenia národného štátu v čase globalizácie (Wolf 2001, Maldini 2013, Thurbon – Weiss 2020). Táto práca má ambíciu argumentačne prispieť druhému názorovému prúdu. Je teoretickou rozpravou, ktorá predstavuje a rozvíja hypotetické vysvetlenia stále pretrvávajúceho význam národného štátu v dnešnom globalizovanom svete a osobitne v čase pandémie COVID-19.

Hneď úvodom je potrebné zdôrazniť obmedzenia takto široko koncipovanej štúdie. Jej cieľom, samozrejme, nie je postihnúť celú realitu ani genézu medzinárodných vzťahov zasiahnutých globalizáciou, ani empiricky skúmať prípady národných štátov v procese globalizácie. Táto práca uvažuje o dôvodoch „konzervácie“ významu národného štátu v dynamickom priestore moderných medzinárodných vzťahov a predstavuje štyri konkrétne mechanizmy, na ktoré využíva originálny *terminus technicus* „konzervačné látky“. Tento pojem a tiež ďalej zmieňovaný proces „konzervácie“ odkazujú na uchovávanie a stabilizovanie predmetov v čase. V prípade tejto štúdie ide o zachovávanie („konzervovanie“) významu národného štátu vplyvom konkrétnych mechanizmov („konzervačných látok“).

Po úvode nasleduje teoretická kapitola diskutujúca: po prvé, pojem štátu a základné míľniky jeho súčasného chápania; ďalej globalizáciu ako pojem a fenomén; a napokon, základné prístupy pre štúdium medzinárodných vzťahov, z ktorých najvhodnejší pre zámery tejto práce je konštruktivizmus. Jadro práce tvorí diskusia o konkrétnych prípadoch „konzervačných látok“ v prestore medzinárodných vzťahov. V závere sú zhrnuté podstatné myšlienky tohto príspevku a navrhnutý je smer ďalšieho výskumu.

2 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ: POJMY, DEFINÍCIE A PRÍSTUPY

Za východiskový bod akejkoľvek ďalšej diskusie o mechanizmoch „konzervácie“ národného štátu v globalizovanej politike považujem ozrejmienie základných pojmov: štát a globalizácia. Ich samozrejmosť a častá prítomnosť v jazyku politických vedcov, ekonómov, politikov, ale aj žurnalistov a bežných ľudí zanecháva

stopy na ich význame a interpretácii. Taktiež možno uvažovať ich prirodzený vývoj v čase. Ten nie je celkom zanedbateľný v prípade globalizácie, no je dokonca neopomenuteľný pri koncepte národného štátu.

V nasledujúcej časti bude, po prvé, diskutovaná genéza chápania národného štátu naprieč dejinami politickej filozofie. Tento stručný exkurz je ďalej doplnený osobitnou časťou, ktorá sa venuje prerodu predmoderného štátu na moderný, teda taký, ako ho poznáme z dnešných dní. Druhá časť teoretickej kapitoly pojednáva o koncepte globalizácie. Opäť nemožno opomenúť historické implikácie tohto pojmu a zásadné zlomové momenty vplývajúce na globalizáciu. Diskusia pojednáva prirodzene aj o význame globalizácie dnes a to práve aj v čase pandémie vírusu COVID-19. Napokon autorka popisuje možné prístupy ku výskumu fenoménov v medzinárodných vzťahoch – realizmus, liberalizmus a na ich pomedzí stojaci konštruktivizmus – spomedzi ktorých aplikuje na tu prezentovanú štúdiu posledný menovaný.

2.1 Vývoj chápania národného štátu – míľniky politickej filozofie

Prakticky celými dejinami politického myslenia sa vinie otázka významu a potreby štátu. V nasledujúcich riadkoch uvádzam najrelevantnejšie míľniky politickej filozofie na ceste ku definovaniu štátu v moderných medzinárodných vzťahoch.

Akadémia je miestom spolužitia a občasných zrážok libertariánov (Nozick 1974, Rand 1986, Easterbrook 2014) a etatistov (Okyar 1965, Keynes 2010, Gilbert 2002). Už v Aristotelovej Politike (2006) nachádzame presvedčenie o ľudskej existencii *a priori* stvorenej pre život v štáte; človek ako *zoon politikon* musí mať účasť na politickom dianí, aby žil plnohodnotne. Na druhú stranu, v posledných storočiach staroveku vznikali prúdy kritizujúce dovtedajšie štáto-centrické myslenie. Napr. kynizmus, spochybňujúci význam akéhokoľvek politického usporiadania, ba dokonca spoločnosti samej. Podobné myšlienky vyvstali opäť záverom osvietenckého obdobia a zaznievali napr. z úst J. J. Rousseaua. V jednom z jeho prvých diel, *O pôvode a príčinách nerovnosti medzi ľuďmi* (2010a), ostro kritizuje pokrok v spoločnosti a predspoločenský stav označuje za najvhodnejší.

Stredoveké presvedčenie fundamentálne ovplyvnené kresťanským svetonázorom a rozvíjané tiež takmer výlučne členmi kléru bolo väčšmi zamerané na individuálne vnímanie sveta. Politické usporiadanie bolo až sekundárny, ak nie úplne opomínaný motív mysliteľov. Toto je zrejmé z dvoch, možno konštatovať, kľúčových diel toho času. Prvé, *O Božej obci* Augustína z Hippo, odkazuje jednak na usporiadanie pozemského sveta (*civitas terrena*), rozdeleného z vôle Božej na jednotlivé geopolitické celky, ako aj na usporiadanie „posmrtného“ sveta Božieho kráľovstva (*civitas Dei*), čiže ho nemožno chápať celkom politologicky (Augustín, 1948). Nepochybne však je však ukážkou toho, že aj stredoveká, hoci väčšmi teologická, literatúra uvažovala tiež v intenciách štátneho usporiadania sveta. Rovnako je tomu

v *Teologickej Sume* Tomáša Akvinského, ktorá už bola zasiahnutá znovuobjaveným Aristotelovým učením. Venuje tak viac pozornosti pozemskému životu a usporiadaniu pozemského sveta. Dokonca preberá aj jeho známu typológiu politických usporiadaní (Bates 2014, s. 145) a stotožňuje sa s jeho preferovanými typmi, aristokraciou a monarchiou; vedie rozpravu o občianskej spoločnosti v týchto usporiadaniach a o právnom systéme (pozri Akvinský, 2003).

Na prelome stredoveku a novoveku v Machiavelliho dielach možno identifikovať prvé počiatky realizmu medzinárodných vzťahov, ktoré súvisia s Machiavelliho predstavou o štátnom usporiadaní. Napr. v 17. kapitole *Kniežaťa* zdôrazňuje potrebu autoritárskeho vládca, pretože to „ľudia sú nestáli, nevďační, pokryteckí, zbabelí a ziskuchtiví“ a potrebujú stabilné politické usporiadanie (Machiavelli, 2009). Pretože „ľudský život je osamelý, úbohý, ohavný, zverský a krátky“, píše o pár desaťročí neskôr Hobbes (2010) už o nevyhnutnosti existencie štátu (vedeného silným vládcom Leviathanom).

V tomto čase nabral už jasnejšie kontúry jeden zo základných pojmov politickej vedy – suverenita (vládca so zvrchovanou mocou nad územím a obyvateľmi) – čomu sa prvýkrát hlbšie venuje Hobbesov súčasník, Jean Bodin v diele *Šesť kníh o štáte* (Bodin, 1955).

V tomto čase, na počiatku novoveku viacero autorov, na čele s Hobbsom využíva vo svojich politicko-filozofických úvahách myšlienkový rámec, ktorý v nemčine voláme „kontraktualistische Dreischnitt“, doslovne kontraktualistický trojkrok, alebo tri stupne kontraktualistov odkazujúce na 1) prirodzený stav, 2) vyhotovenie spoločenskej zmluvy a následne 3) vznik spoločenského zriadenia, štátnej formy. Vzhľadom na rôznorodosť³ predstáv autorov o každom z menovaných stupňov, dala by sa dlho rozvíjať rozprava o nich a dopade na dnešné chápanie národného štátu. No so zreteľom na argumentačnú líniu mojej práce chcem len zdôrazniť, a na spomenutom „trojkroku“ opäť raz ilustrovať, význam štátu v ako takého. A hoci sa kontraktualisti posúvajú ďalej od presvedčenia o prirodzenosti štátu, zhodujú sa na jeho potrebe a hlbokom význame pre spoločnosť aj jednotlivcov.

Posleným bodom tejto výpravy za významom štátu, ktorá dáva základ hypotézam o jeho „konzervácii“ aj v globalizovanom svete je krátka zmienka o Hegelovej filozofii. Jeho dialektika v duchu „omnis determinacie est negatio“⁴ je ústredným mechanizmom vývoja sveta. Pomenováva dynamiku vzájomnej interakcie

³ Napr. je možné spomenúť Hobbsom opísanú nevyhnutnosť spoločenskej zmluvy produkujúcej tyranského vládca; Lockeovu liberálnejšiu spoločenskú zmluvu (Buraj a kol., 1993), či Rousseuov „*contract social*“, spoločenskú zmluvu predpokladajúcu priamu demokraciu v rámci malých štátov (Rousseau, 2010).

⁴ „Všetko určenie je negáciou.“ Výrok pripísal Hegel Spinozovi, ale jeho autorstvo nie je celkom jasné.

identít, ktoré sa ovplyvňujú, menia a opäť interagujú, čoho zavŕšením je práve štát (Hrušovský a kol., 1970).

Popri Hegelovom chápaní štátu sa opäť dostávame na úvod tejto diskusie ku Aristotelovi a jeho idei štátu ako prirodzeného prostredia pre život človeka. Totiž aj Hegel, spolu s nemeckou racionalistickou tradíciou, štát považuje za jediný priestor pre plnohodnotný a morálny život a práve interakcia štátov vo svete tvorí jeho dokonalé usporiadanie (Hrušovský a kol., 1970).

Na druhú stranu, marxistické myslenie vychádzajúce z ľavicového materialistického krídla hegelianov považuje za zavŕšenie dejín „vítazstvo proletariátu“ a nastolenie komunizmu zrušiac štát úplne (Hrušovský a kol., 1970). Tieto idey sa však, na rozdiel od prvotnej myšlienky Hegela, ukázali byť neuskutočiteľné vzhľadom na neúspech Sovietskeho zväzu a „spriatelенých“ krajín, kde sa pokus o ich nastolenie skončil sociálnou katastrofou. Neomarxizmus sa však v novej forme vyvinutej hlavne Frankfurtskou školou, stále šíri svetom a jeho odpad na spoločnosť, ale aj národný štát a vývoj globalizácie zostáva stále otvorenou otázkou.

2.2 Z predmoderného do moderného štátu

Pre predmoderné obdobie medzinárodných vzťahov bola charakteristická heterogenita jednotlivých aktérov, teda ich rôznorodosť, čo do typu autority, spôsobu vládnutia a aj vzťahov s ostatnými aktérmi (Ruggie 1993, s. 150-151). Protikladom je homogenita aktérov moderných medzinárodných vzťahov, pod ktorou sa myslí jednotvárnosť teritoriálnych suverénnych štátov. Jednotvárnymi sú najmä kvôli zdieľanému princípu monopolu moci nad konkrétnym územím a obyvateľmi, pričom hranice takto ovládaného územia musia byť legitimizované ostatnými aktérmi v čase a priestore. Takýto model štátu – suverénny národný štát – sa na začiatku novoveku stal „vítazom“ nad ostatnými predmodernými druhmi politických usporiadaní, ako napr. teokracia, mestské štáty, ligy a i. (Spruyt 1994, s. 528).

Systém takýchto aktérov stojí na princípoch suverenity a teritoriality, ktoré sú výsledkom v Osnabrúcku a Münsteri v roku 1648 podpísaného Westfálskeho mieru. Ten ukončil Tridsaťročnú vojnu a nastolil usporiadanie v duchu známej zásady *cuius regio, eius religio*⁵ skôr uzavretého Augsburského mieru z roku 1555 (Hartmann 2001, s. 16). Podľa Ruggieho (1993, s. 157), spolu so sekulárnou verziou *rex in regno suo est imperator regni sui*⁶, tieto dve zásady definujú charakter moderného štátu – suveréna (majúceho legitímny⁷ monopol moci) na svojom teritóriu so svojim obyvateľstvom.

⁵ „Koho panstvo, toho náboženstvo.“

⁶ „Kráľ vo svojom kráľovstve je vládca svojho kráľovstva.“

⁷ V druhej polovici dvadsiateho storočia nemecký sociológ Max Weber zdôraznil ešte jeden, dnes už neopomenuteľný, prvok štátu, ktorým je legitimita. Ku definícii štátu vyplývajúcej len zo záverov Westfálskeho mieru preto pridávam aj túto charakteristiku (pozri aj Leibfried et al. 2005, s. 8).

Práve takýto westfálsky štát je základnou jednotkou súčasných medzinárodných vzťahov (Hartmann, 2001). A s týmto chápaním štátu budem ďalej v tejto teoretickej štúdii pracovať.

2.3 Fenomén globalizácia

Pojem „globalizácia“ sa v rôznych sférach spoločenského života skloňuje čoraz častejšie, pričom, ako zaujímavo poznamenávajú autori Freistein, Gadinger a Unrau (2020), viac spoločnosti názorovo rozdeľuje ako spája a to bez toho, aby bol vôbec jasný jeho význam. A ako autori zdôrazňujú, práve ten je tvarovaný a naťahovaný podľa aktuálnej potreby konkrétnych politikov.

Rôznorodé chápanie pojmu globalizácia je prítomné aj v nemálo vedeckých disciplínach a aj v prácach politických vedcov sa významovo odlišuje. Griffith a Marion (2020) upozorňujú, že hoci sa termín globalizácia v anglickom jazyku vyskutočuje len od štyridsiatych rokov minulého storočia, proces, ktorý pomenúva, je prítomný v spoločnostiach už dávno. Jeho obdoby nachádzajú vo veľkých štátnych útvaroch, impériách ako Čínske cisárstvo alebo Rímska ríša, a taktiež počas kolonializmu, v časoch objavovania, dobývania a prvotného spájania sveta.

Prelomovým momentom bola Druhá svetová vojna, nakoľko po jej skončení boli svetové mocnosti donútené zlou hospodárskou situáciou, ale aj obavou z pokračujúcich konfliktov vstúpiť do užších vzťahov: jednak previazať svoje menové politiky na starom kontinente so Spojenými štátmi americkými dohodou z Betton Woods, (nasledkom čoho vznikol aj Medzinárodný menový fond a Svetová banka), ale aj vstúpiť do spolupráce za účelom zachovania mieru vytvorením Organizácie Spojených národov (OSN) (Griffith – Marion, 2020). V tomto duchu v podobnom čase vznikla Severoatlantická aliancia a Európske spoločenstvo uhlia a ocele ako predchodca Európskych spoločenstiev, z ktorých sa sformovala Európska Únia (Dinan, 2010). Teda práve aj medzinárodné organizácie od ich počiatku sú miestami intenzívnejšej interakcie regiónov sveta a ich vzájomného ovplyvňovania.

V nadväznosti na to sa niektorí autori sústredia na inštitucionálnu stránku globalizácie. Iní ju ale chápu ako čisto ekonomickú „záležitosť“, ďalší kladú dôraz na spoločenskú, či politickú rovinu. V tomto príspevku sa autorka prikláňa k názoru, že globalizácia zasahuje rôzne oblasti spoločenského života. V tomto duchu ju pomerne široko, ale užitočne zadefinoval Steger (Griffith – Marion, 2020) ako zintenzívňovanie sociálnych vzťahov naprieč celým svetom. Inými slovami ide o zvyšovanie tempa a aj počtu oblastí, v ktorých sú regióny sveta vzájomne prepojené. Takáto definícia globalizácie je užitočná aj pre zámery tohto príspevku.

Globalizácia ako multidimenzionálny fenomén sa potvrdzuje aj v čase pandémie COVID-19, kedy zakúšame jej skutočne široké „pole pôsobnosti“. Zväčšovanie množstva oblastí, v ktorých sú štáty sveta prepojené, a zvyšovanie tempa sociálnych vzťahov v týchto oblastiach jednak spôsobili rýchle šírenie nákazy,

a jednak napomáhajú v informovanosti o nej, spoločnom riešení vzniknutej pandémie a vzájomnej pomoci. Zimmermann a kol. (2020) v roku nástupu pandémie konštatovali na základe komparatívnej analýzy rozvinutých a rozvíjajúcich sa štátov, že práve situácia ako pandémia má dvojaký efekt. Do viac globalizovaných štátov (ktoré sú zpravidla rozvinuté štáty) sa vírus dostáva skôr a šíri sa rýchlejšie ako v krajinách menej globalizovaných a na periferii hlavných komunikačných a dopravných tratí. Na druhú stranu, sami upozorňujú, že ich štúdiá nesmie byť chápaná ako normatívny argument proti globalizácii, lebo práve vďaka nej tieto práve globalizovanejšie krajiny disponujú kvalitnejšou medicínou (vzhľadom na konkurenciu ľudského aj materiálneho kapitálu), čo môže zmierniť následky pandémie a urýchliť jej priebeh.

Vplyvom globalizácia vzniká teda aj vzájomná závislosť jednotlivých aktérov, ktorá v čase pandémie má ešte osobitné následky. Dickson (2021) síce akceptuje vyššie zmienený mitigovaný efekt vírusu ako takého na rozvíjajúce sa krajiny, avšak upozorňuje na následky transformácie ekonomiky a trhov v čase pandémie. Degresívna ekonomická situácia v rozvinutých krajinách sa prejavuje aj na rozvojových. Tie sú priamo závislé a z ekonomických šokov sa spamätávajú s istým oneskorením. Preto vyspelé krajiny sveta nesmú zabudnúť sanovať aj takéto dôsledky ich národných protipandemických opatrení, ktoré sa práve vplyvom globalizácie preniesli ďaleko za ich hranice.

Ďalej by sa dalo namietat', že v situácii stále pretrvávajúcej pandémie sme svedkami upadajúcej sily globalizácie kvôli obmedzeniu pohybu, spomaleniu výrobných procesov, obmedzenejšej medzinárodnej politike v iných oblastiach na úkor riešenia pandémie atď. Steger a James (2020, s. 197, 200) však upozorňujú, že by bolo chybou zamieňať rekonfiguráciu „všetkých foriem produkcie, výmeny, organizácie a riešení ako aj komunikácií“, tak viditeľnú práve v čase pandémie, s deglobalizáciou. Autori práve pandémie vnímajú ako možný akcelerátor globalizácie. Online-vyučovanie v školách, práca z domu (tzv. home-office) vo všetkých zamestnaniach, kde je to čo i len trochu možné, častejšie online voľby a hlasovania, rozmach nakupovania cez internet – to sú príklady, ktoré ilustrujú, ako môže byť pandémia COVID-19 v zásade „prospešná“ pre globalizáciu, pretože ľudí a aj štáty prepája novým, dokonca rýchlejšim a efektívnejším spôsobom.

Napokon je ešte potrebné uviesť, že ak aplikujeme vyššie zmienú pomerne širokú definíciu, musíme brať do úvahy aj jej limity: po prvé, takto chápaná globalizácia nie je geograficky rovnomerná; po druhé, nemusí len zvyšovať mobilitu, ale naopak i spomaľovať a odpájať subjekty; tiež býva preceňovaná, lebo v realite je stále svetová politika závislá od národných štátov; a napokon, globalizácia nezasahuje len štáty, či korporácie, ale i subjektívnu, individuálnu rovinu (idey, predstavy) (Steger a James 2020, s. 191).

Na tomto teoretickom základe sa dá nie len analyzovať vzniknutá pandemická situácia, ale je možné sformulovať niekoľko univerzálnych hypotetických vysvetlení

stále pretvárajúceho významu národného westfálskeho štátu. Pred tým je však dôležité zvoliť vhodný prístup nazerania na medzinárodné vzťahy.

2.4 Možné prístupy štúdia národného štátu v čase globalizácie

V nasledujúcich riadkoch autorka krátko popisuje tri základné prístupy štúdia medzinárodných vzťahov – liberalizmus, realizmus a konštruktivizmus. Osobitnú pozornosť však venuje poslednému menovanému. Konštruktivizmus stojí na pomedzí liberalizmu a realizmu a vzhľadom na zámer tohto príspevku je vyhodnotený ako najvhodnejší prístup.

Wendt (1992) zdôrazňuje, že oba základné, proti sebe stojace prístupy, realizmus a liberalizmus vychádzajú z rovnakej premisy, a tou je anarchia v medzinárodných vzťahoch (absencia ústrednej autority, svetovej vlády) a racionalita aktérov v tomto prostredí, kde hlavným cieľom je ich vlastná bezpečnosť. Zásadný rozdiel medzi nimi je spôsob akým je najefektívnejšie tento cieľ dosiahnuť: s liberalizmom, resp. neoliberalizmom, sa spája najčastejšie teória inštitucionalizmu a teória interdependencie (vzájomnej závislosti) vychádzajúce z „kantovského“ ideálu morálne usporiadaných spoločností, ktoré navzájom spolupracujú a nemajú potrebu konfliktu (Hartmann 2001, s. 49-50); naopak, realizmus v „machiavellistickom“ duchu radí *si vis pacem, para bellum*⁸, lebo nie je racionálne dôverovať ostatným aktérom a ústrednou hodnotou je sila v zmysle nemeckého *die Macht* (sila, moc, nadvláda) a jej maximalizovanie (Hartmann 2001, s. 23-26). Zatiaľ čo v logike liberalizmu dáva dokonalý zmysel tvoriť a posilňovať spoločné inštitúcie (napr. medzinárodné organizácie a aliancie) ako miesta vzájomnej kooperácie štátov za účelom spoločnej prosperity; realizmus neverí v ich efektívne fungovanie lebo, ako píše Mearsheimer (1994, s. 9-10), anarchia medzinárodných vzťahov je „brutálna aréna (...) so stálou hrozbou vojny“ a každý z aktérov vždy koná nakoniec egoisticky.

Podľa Walta (1987) pod alianciami rozumieme medzinárodné inštitúcie zamerané na spoluprácu v oblasti bezpečnosti. Pričom pravým dôvodom ich vzniku je práve presadzovanie vlastných záujmov a nedôvera. Spolupráca je podľa neho iba zdanlivá a nastála, lebo sa štáty spájajú proti hrozbe v medzinárodnom priestore (*ballancing*), alebo tvoria spojenectvá s touto hrozbou (*bandwagoning*), no vždy s egoistickým úmyslom sebazáchovy.

Tretím, a ako bolo avizované, pre tento príspevok nosným prístupom je konštruktivizmus. A hoci je niektorými teoretikmi chápaný viac iba ako analytický rámec než komplexná teória (Hartmann, 2001), Wendt (1992), jeden z najväčších „advokátov“ tohto prístupu, argumentuje v jeho prospech jeho odlišnou ontológiou a epistemológiou dopĺňujúcou predchádzajúce dva prístupy. S realizmom medzinárodných vzťahov konštruktivizmus zdieľa striktne štáto-centristický uhol

⁸ „Kto chce mier, nech chystá vojnu.“

pohľadu. Súčasne ale neodmieta a nebagatellizuje túžbu po mierovom spolužití, ktorá je typická pre liberálnu paradigmu.

Konstruktivizmus využíva skôr interpretativistickú epistemológiu. To znamená, že umožňuje, ba priam vyžaduje, zameranie sa na identity aktérov, z ktorých pramenia ich záujmy a následne aj správanie (Wendt, 1992). A keďže sa táto práca usiluje vysvetľovať pretrvávajúci význam národného štátu v globalizovanom svete, je vhodnejšie využiť prístup sústredený na hlbšie pochopenie aktérov, ich existencie, charakteru a interakcie, práve cez skúmanie ich identít. Preto pre účely tohto príspevku je konštruktivizmus najvhodnejší prístup. Aplikáciou iného prístupu je oveľa ťažšie vysvetliť tu pozorovaný zdanlivo paradoxný jav pretrvávajúceho významu štátu v čase globalizácie a aj ďalej popisované štyri hypotetické mechanizmy „konzervovania“ významu štátu vychádzajú z konštruktivistického pozície.

Po zedefinovaní dvoch kľúčových pojmov – štát a globalizácia – a zvolení konštruktivizmu ako vhodného prístupu štúdia medzinárodných vzťahov pre túto štúdiu, nasleduje diskusia o štyroch „konzervačných látkach“, teda možných teoretických vysvetleniach pretrvávajúcej relevance štátu v globalizovanom svete.

Ako je v úvode spomenuté, pojmom „konzervačná látka“ a procesom „konzervovania“ autorka pomenúva efekt ďalej popísaných štyroch mechanizmov na zachovávanie významu národného štátu v čase globalizácie.

3 KONZERVAČNÉ LÁTKY ŠTÁTU – HYPOTÉZY PRETRVÁVAJÚCEJ RELEVANCIE ŠTÁTU

3.1 Identita štátu ako prvá „konzervačná látka“

Spomedzi ostatných hypotéz práve pre túto je priam zásadný zvolený prístup konštruktivizmu, ktorý konanie a záujmy aktérov vysvetľuje prostredníctvom skúmania ich identít. Racionalita aktérov je tak chápaná trochu inak ako v ostatných prístupoch, čo podrobnejšie riešia autori March a Olsen (1998). Nie logika očakávaných dôsledkov (*logic of expected consequences*), ale skôr logika vhodnosti (*logic of appropriateness*), ktorá kladie dôraz na etickú rovinu a dojmy, vie správanie sa štátov vysvetliť lepšie (ibid.). Pričom nemožno tvrdiť že jedna je racionálnejšia ako druhá. Práve z tohto dôvodu autori používajú v oboch prípadoch pojem „logika“. Oba modely správania sú z pohľadu aktérov racionálne, iba sú inak zdôvodnené.

To, že aj druhý z menovaných modelov môže byť plne racionálny možno ilustrovať na nasledujúcom príklade. Slovenská republika koncom 90. rokov sprístupnila vojenské letisko Kuchyňa členom Severoatlantickej aliancie (NATO) a svoj vzdušný priestor aj na prelety počas vojenských akcií v Juhoslávii nie preto, lebo by si želala násilie a podporovala vojnu. Ale lebo sa v čase neistých rokovaní o členstve SR v NATO chcela predviesť ako spoľahlivý a lojálny partner a plnohodnotná súčasť európskeho spoločenstva. Práve logikou vhodnosti

a upriamením pozornosti vieme vysvetliť lepšie takéto konanie (pozri Šedivý 2001, s. 10).

Hlbšiu diskusiu o význame identity štátov v medzinárodných vzťahoch rozvíja Ringmar (2002). Podľa neho v skutočnosti nie túžba po moci určuje kroky aktérov v priestore medzinárodných vzťahov. Naopak, práve potreba uznania za jedného z kolektívu, potreba byť rozpoznávaný inými aktérmi a byť rozpoznávaný s určitými vlastnosťami a úlohami determinuje ich správanie.

Takto antropomorfne chápanú identitu štátu skúma Ringmar (1996) aj v jednej zo svojich skorších prác, kde zdôrazňuje podstatne odlišnú ontologickú podstatu štátu a človeka, no súčasne vníma podobnosti vo fungovaní ich identít. Tak ako sa formuje identita človeka ako jednotlivca v interakcii s inými ľuďmi, tak aj identita štátu vo vzťahu k iným štátom i celej medzinárodnej komunite. Tento proces nazval Ringmar (2007, s. 81) „*kruhmi rozpoznávania sa*“ (*circles of recognition*). Autor tiež dôrazňuje potrebu konkrétneho „publika“, lebo identita je reflexívna a vyžaduje reakciu od ostatných aktérov. Pričom nie akékoľvek publikum môže naplniť potrebu uznania, ideálne publikum čo najširšie, alebo pozostávajúce zo silných autorít. Analogicky, teda identita štátov vyžaduje nutne interakciu s identitami iných. Pričom, nie hocaká reakcia a nie uznanie hocakého štátu sú dostatočne „uspokojujúce“ a potvrdzujúce (Ringmar, 2007).

Prvá hypotetická „konzervačná látka“ národného štátu je teda identita štátov, ktorá v duchu konštruktivismu musí byť neustále v interakcii s inými. A tak aj v globalizovanom svete identity vedia fungovať a prispievajú ku pretrvávajúcej relevancii štátu.

Túto prvú hypotézu o pretrvávajúcej relevancii národných štátov aj v čase globalizácie ilustruje aj vyššie uvedený príklad SR v čase usilovania o členstvo v NATO, kedy slovenská vláda robila strategické rozhodnutia skôr aby vzbudila určitý dojem u konkrétnych aktérov, v tomto prípade členské krajiny NATO, ktoré ju mali prijať medzi seba. Iným príkladom zo slovenskej medzinárodnej politiky je jej snaha byť v európskom priestore jasne spájaná s Vyšehradskou skupinou (V4), ktorá sa ale v poslednom období vytráca a nahrádza ju naratív európanstva. Túto zmenu Bátora vysvetľuje zmenou charizmy V4, ktorá „*sa stáva čoraz väčším problémom vo vnímaní západoeurópskych verejností a vládnych elít*“ (Bátora 2021, s. 4). Ak SR nechce byť spájaná s „problematickou“ V4, musí o tom presvedčiť „publikum“. Jej postavenie v EÚ a tým aj značná časť medzinárodnej politiky opäť závisí od toho, akú štátnu „identitu“ bude prezentovať, a ako a či vôbec bude akceptovaná relevantnými aktérmi.

Identita štátov je teda prvou z „konzervačných látok“ pretrvávajúcej relevancie štátu aj v globalizovanom svete.

3.2 Globalizácia sama ako druhá „konzervačná látka“

Z vyššie uvedenej Stegerovej definície globalizácie vyplýva, že je to proces zintenzívňovania sociálnych vzťahov naprieč štátmi sveta. Ak dáme toto do súvisu s prvou prezentovanou „konzervačnou látkou“ národného štátu, ukazuje sa, že globalizácia nie je vo svojej podstate hrozbou pre jeho existenciu a význam vo svete. Práve naopak, je príležitosťou pre vzájomnú interakciu, pre ich prezentovanie a posudzovanie identít, pre Ringmarove „kruhy rozpoznávania sa“, ako sú popísané vyššie. Globalizácia je v tomto zmysle, a optikou konštruktivismu, priam nevyhnutná pre medzinárodnú politiku a výhodná pre národné štáty.

Dokonca by sa dalo uvažovať, či globalizácia nie je aj následkom tejto potreby národných štátov vzájomne interagovať. Inými slovami, či interakcia štátov s účelom potvrdzovania identít neprispieva, či dokonca neprodukuje proces, ktorý nazývame globalizácia. Touto úvahou ale vzniká tautologická dilema vzhľadom na kauzalitu medzi fenoménom globalizácie a „kruhmi rozpoznávania sa“. Lebo nie len že v globalizovanom svete (intenzívnejších sociálnych vzťahov) štáty majú príležitosť interagovať viac, ale *vice versa*, medzi štátmi vzniká potreba vzájomnej „komunikácie“ za účelom rozpoznania sa a uznania, ktorej zintenzívňovanie nazývame procesom globalizácie. Vyriešenie tejto dilemy nie je cieľom tejto práce, ale akékoľvek by bolo, globalizácia sa ukazuje byť skôr „konzervantom“ národného štátu, než jeho ničiteľom. Skôr vytvára možnosti (vzájomnej interakcie štátov) ako ničí priestor pre rozvoj a posilnenie identity štátov.

Pre objasnenie túto hypotetickú „konzervačnú látku“ národného štátu v čase globalizácie možno krátko ilustrovať na aktuálnej situácii pandémie COVID-19. Naprieč celým svetom zasiahnutým pandémiou sa rôznia aplikované opatrenia, využívané testovacie metódy a neskôr aj rôzne očkovacie látky a stratégie ich podávania obyvateľstvu. Sme však svedkami toho, že jednotlivé štáty sa (napriek napríklad kontrolovaným hraniciam) poväčšine neuzatvárajú celkom do seba, ale komunikujú so svetom, zdieľajú dáta a skúsenosti, riešia situácie spoločne v rámci rozličných medzinárodných organizácií a inštitúcií. Globalizovaný svet im dáva príležitosť interagovať a to nie len so susednými a najbližšími krajinami, ale komunikovať skutočne globálne. Globalizácia sa tak ukazuje byť veľkým benefitom, ktorý hojne využívajú štáty bez toho, aby boli ako suverénne celky zasiahnuté. Práve opustením tohto globálneho dialógu by pravdepodobne stratili.

Táto komunikácia, zdieľanie a pomoc národných štátov tiež nie je náhodná, ale podáva správu o ich identite. Zatiaľ čo vláda Slovenskej republiky dlho váhala, či v roku 2021 zakúpi aj ruskú vakcínu známu pod názvom Sputnik-V, ktorá napokon po peripetiách s jej nákupom a prebratím zožala väčšmi kritiku než úspech, v susednom Maďarsku bola ruská vakcína zakúpená a podávaná bez väčších obštrukcií. Navyše neskôr maďarská vláda rozhodla aj o investícii do vakcíny s čínskym pôvodom. Peragovics a Kállai (2021) upozorňuje, že práve v Maďarsku spomedzi krajín EÚ sa

ruská vakcína objavila prvýkrát, pričom väčšina krajín EÚ ju vôbec nezakúpila. Podobne, maďarská vláda práve nákupom čínskej vakcíny podporila dlhodobo prezentovaný pro-čínsky naratív, ktorý nemá najmä v ekonomickej oblasti ekvivalent v regióne strednej a východnej Európy (ibid.). Na tomto príklade si možno všimnúť špecifiká prezentovaných identít menovaných štátov. Slovensko sa držalo v rámci európskeho mainstreamu, a keď z neho nákupom ruskej vakcíny vykročilo, verejnosť na to citlivo reagovala. Maďarsko sa prezentuje skôr ako sólo hráč, ktorý napriek kritickým hlasom buduje vzťahy na globálnej úrovni práve napr. aj s Čínou. Tým pôsobí nelojálne v rámci EÚ, ale určite neoslabuje svoju identitu štátu. Práve naopak, takéto globálne prepájanie ho zviditeľňuje a robí relevantným hráčom aj nad rámec EÚ.

Teda možno konštatovať, že globalizácia sama „konzervuje“ národný štát, lebo vytvára priestor na seba-definovanie v medzinárodnom spoločenstve, na interakciu a prezentovanie identít, o ktorých svedčia záujmy a konanie. Ako vyplýva z konštruktivistického tradície a Ringmarovej teórie identít vzájomná interakcia štátov je akýsi *spiritus agens* formovania ich identít a teda ich existencie a relevancie. V globalizovanom svete sa zintenzívňuje ich vzájomná interakcia a zvyšuje sa dynamika ich reakcií. Globalizácia teda pôsobí „konzervačne“, ba dokonca ako katalyzátor, nie ničiteľ národných štátov.

3.3 Diplomacia (štátna, vojenská a verejná) ako tretia „konzervačná látka“

Tretia hypotéza o pretrvávajúcom význame národného štátu v čase globalizácie prehľbuje dve vyššie popísané. Tie predpokladajú dôležitosť štátnych identít a potrebu ich interakcií, na ktoré dáva príležitosť práve aj globalizácia. Treťou „konzervačnou látkou“, resp. hypotetickým mechanizmom udržiavnia relevancie štátu je diplomacia.

Diplomaciu autorka chápe ako miesto interakcie identít národných štátov, ako priam „nárarovú zónu“ interagujúcich (a vďaka globalizácii intenzívnejšie interagujúcich) štátov. Sharp (1999, s. 53) opisuje, že v diplomacii ide najmä o identity štátov a hlavnou úlohou diplomatov je „*nie len reprezentovať štát vo svete, ale tiež reprezentovať svet späť vo svojich štátoch*“. Sú to teda práve diplomati, ktorí sa do veľkej miery podieľajú na interakcii suverénnych štátov a fyzicky tvoria medzinárodné vzťahy, pričom ale súčasne „konzervujú“ westfálske chápanie štátu aj v dobe globalizácie nakoľko zastupujú suverénne celky s konkrétnym územím a obyvateľstvom.

Na ilustráciu tohto hypotetického mechanizmu je vhodné použiť Sharpom opísaný príklad diplomacie Sovietskeho zväzu. Väčšina jej členov napriek meniacej sa situácii v čase vrcholenia Studenej vojny vytrvala „*do horkého konca, čiastočne kvôli vlastnému prospechu, ale tiež aby zabezpečila zovňajšok štátu, napriek tomu, čo sa dialo vnútri*“ (Sharp 1999, s. 54). Diplomati Sovietskeho zväzu vytrvali vo svojej

úlohe až do absolútneho zrútenia režimu, lebo si dobre uvedomovali svoj význam – byť kontaktným bodom s okolitým svetom, sprostredkovať obraz, identitu Sovietskeho zväzu, a tak, a jedine takým spôsobom sa usilovať o poslednú záchranu štátu. Možno konštatovať, že práve odvolaním a rozpadom diplomatického zboru sa režim definitívne zrútil.

Iným, aktuálnejším príkladom môže byť mimoriadne zaujímavý aktér zďaleka nie len súčasných medzinárodných vzťahov – Svätá stolica. Tá je síce formálne štátom, no nie vo westfálskom teritoriálnom zmysle (ako je popísaný vyššie). Hoci tento štát sám nenapĺňa definíciu moderného štátu, v konečnom dôsledku striktne rešpektuje hranice jednotlivých teritoriálnych štátov sveta. A hoci v rámci svojej štruktúry nemá ministerstvo medzinárodných vzťahov, ktoré nachádzame vo zvyšných štátoch sveta, ekvivalent Svätej stolice je Sekcia (štátneho sekretariátu) pre vzťahy so štátmi. Má bilaterálne vzťahy s viac ako 170 krajinami a profesionálny diplomatický zbor pre udržiavanie týchto stykov (Bátora – Hynek 2014, s. 87-90). Teda i Svätá stolica ako *sui generis* štát, vníma potrebu budovania svojej identity a prispôbuje sa globalizovanému svetu práve aj diplomatickými vzťahmi, čím si zabezpečuje relevanciu ako aktér medzinárodného priestoru.

Ďalšími „nárazovými zónami“ interakcie identít štátov a súčasne „konzervačnými látkami“ relevancie štátov v globalizovanom svete sú aj nezriedka využívané iné formy štátnej diplomacie, ktoré v tomto kontexte treba aspoň krátko zmieniť. Prvá, vojenská diplomacia (*military diplomacy* ako o nej píše Muthanna, 2011) využíva armádne zložky s mierovými úmyslami budovať a udržiavať medzinárodné vzťahy v určitom želanom móde. A druhá, verejná diplomacia (*public diplomacy* definovaná napr. Bátorom, 2006), ktorej úlohou je tvoriť, posilňovať a rozširovať tzv. mäkkú silu (*soft power*) štátu. A to navonok, ako aj dnu, čo sa môže prejavovať najrôznejším spôsobom od vzdelávania občanov až po podporu exportu národných produktov.

Obe tieto „nadstavby“ spolu s diplomaciou v tradičnom zmysle slova slúžia práve k participovaniu na „kruhoch rozoznávania sa“ za účelom uznania štátu za plnohodnotného hráča medzinárodných vzťahov. Pričom, ako autorka vyššie argumentuje, toto sa nedeje napriek globalizácii, ale aj vďaka nej. Vo svete stále intenzívnejších vzťahov si štáty musia tvoriť, obhajovať a upevňovať svoje miesto plnohodnotných hráčov na „ihrisku“ medzinárodnej politiky, a to sa deje práve prostredníctvom interakcie identít aj vďaka štátnej diplomacii.

3.4 Pravicový a ľavicový populizmus – štvrtá „konzervačná látka“

V časti práce, kde je definovaný koncept globalizácie sa tvorba inštitúcií (medzinárodných organizácií a aliancií) spomína ako s ňou súvisiaci proces. V globalizovanom svete sú práve medzinárodné inštitúcie potrebné pri koordinácii zrýchľujúcich sa a zväčšujúcich prúdov informácií, tovarov ale aj migrujúcich ľudí

naprieč hranicami štátov sveta a vznikajú priamoúmerne s potrebou tejto interakcie (Griffith – Marion, 2020). Ak o nich uvažujeme v taktomto zmysle, môže sa zdať, že preberajú niektoré úlohy štátu (vojenská sila, regulácia trhu a pod.) a tak ho oslabujú. Ako v akadémii, tak aj v politike a bežnom verejnom živote občanov naprieč štátmi sveta sa objavuje takýto spôsob zmýšľania o nich.

Viacere akademické práce odhaľujú vzťah medzi silnejúcou globalizáciou sveta a nárastom a úspechom pravicového, až krajne pravicového populizmu, ktorý sa usiluje o mitigovanie efektu a úlohy nadnárodných inštitúcií, chce nanovo budovať silný národný štát a „navracat’ sa“ ku suverenite vo westfálskom zmysle (Swank – Betz 2003, Steenberger – Siczek 2017, Naoi 2020).

Podobné požiadavky prednášajú ale aj ľavicové populistické strany, ktoré reflektujú najmä na potreby „lúzvov“ globalizácie na úrovni jednotlivcov, tj. menej vzdelaných a zarábajúcich občanov, ktorý sa cítia opomenutí tradičnými stranami a ohrození globalizáciou (Roberts 2017, March 2009).

Štúdia autorov Freisteinovej, Gadingera a Unrau (2020), zmienená už skôr pri diskusii o často nesprávne chápanom pojme globalizácie, na tomto mieste dostane viac priestoru nakoľko vhodne ilustruje štvrtú hypotetickú „konzervačnú látku“ národného štátu – ľavicový a pravicový populizmus.

Skúmaním naratívov Donalda Trumpa a Matea Salviniho autori Freistein, Gadinger a Unrau zistili, že značne komplexný proces globalizácie je v ich prejavoch zjednodušovaný a na domácej pôde v negatívnom svetle vykresľovaný ako hrozba národného suverénneho štátu (Freisteinovej – Gadingera – Unrau, 2020). Na druhej strane, na medzinárodnej pôde títo aktéri sa z globalizačných procesov (napríklad v inštitucionálnom, či ekonomickom zmysle) nestáhujú, v skutočnosti sa nesnažia zastaviť či zmeniť proces globalizácie alebo sa dištancovať. Pravicové populistické naratívy sú teda *a priori* síce namierené proti globalizácii, ale ju v podstate nijak zásadne nemenia a nemajú dosah na jej oslabenie v oblastiach, ktoré zasahuje. Súčasne tieto strany ale prispievajú ku „konzervácii“ westfálskeho štátu tým, že pripomínajú dôležitosť jasnej teritoriality a suverenity jednotlivých štátov. Možno ich teda označiť za ďalší hypotetický mechanizmus, resp. „konzervačnú látku“ pretrvávajúcej relevancie štátu.

Podobne je tomu v ľavicovom spektre populistických strán. Autori Santana a Rama (2018) na základe analýzy volieb do Európskeho parlamentu v roku 2014 našli podporu pre svoje hypotézy o popularite ľavicových populistických strán medzi rôznymi socio-ekonomickými vrstvami. Konkrétne skúmali ekonomicky slabšiu a menej a kvalifikovanú generáciu a generáciu mladú, vzdelanú a prevažne z urbánneho prostredia. Jedným z dôvodov rôznej podpory ľavicových populistických strán naprieč socio-ekonomickými skupinami je, že tieto odlišné skupiny boli rôznym spôsobom zasiahnuté globalizáciou v zmysle globálneho kapitalizmu. Odpoveďou niektorých z nich je potom potreba silnejšieho sociálneho štátu. Tradičné ľavicové

strany ale v tejto úlohe zlyhali a nádejou sú nové ľavicovo-populistické. Ale nie každá z rôznych skupín podporovateľov je súčasne proti-európska, anti-integračná, či proti-imigrantská, čo naznačuje nie celkom odmietavý postoj ku globalizácii ako takej. Teda ako v prípade pravicového populizmu, aj ľavicový síce primárne nesie myšlienku oslabenia globalizácie (najmä globálneho kapitalizmu) a posilnenia národného štátu, v konečnom dôsledku ale na globalizáciu ako fenomén nemá vplyv, no „konzervuje“ národný štát. V tomto prípade osobitne ako sociálny národný štát (*social state* alebo *welfare state*).

Záverom, trend narastajúcej podpory populistických strán, či ľavicových alebo pravicových, fenomén globalizácie v konečnom dôsledku nijak nenarúša, ale svojimi naratívami upevňuje, „konzervuje“, relevanciu národného štátu.

4 ZÁVER

V tomto príspevku autorka prezentuje a diskutuje štyri hypotetické mechanizmy pretrvávajúcej relevancie národného štátu ako aktéra medzinárodných vzťahov v globalizovanom svete. Využíva *terminus technicus* „konzervačné látky“ na vystihnutie podstaty týchto mechanizmov, ktoré „konzervujú“, teda zachovávajú koncept národného štátu aj v dynamicky sa meniacom prostredí moderného medzinárodného priestoru. Národný štát sa v prezentovanom príspevku sa chápe ako štát westfálsky stojaci na princípe teritoriality a suverenity.

Jeho historická genéza je dôležitý prvok akejkoľvek debaty o súčasnej pozícii a charaktere štátu, preto teoretická kapitola pojednáva o jeho zásadných míľnikoch z doby spreď wesfálskeho usporiadania. Medzi vybrané vyššie diskutované míľniky patria priebežne vyvstávajúce prúdy posilňujúce, spochybňujúce aj inak meniace význam štátu. Výsledkom historickej polemiky týchto rôznych prúdov sa stáva práve národný westfálsky štát ako ho poznáme aj z dnešnej podoby medzinárodných vzťahov. V treťom tisícročí sa však čoraz častejšie diskutuje možný nástup novej paradigmy štátu vyvolanej globalizáciou sveta. Takáto post-westfálska paradigma bagatelizuje a do úzadia zatláča národný štát doteraz chápaný ako základná jednotka medzinárodných vzťahov. Nástup tejto novej paradigmi však nie je jednoznačný, lebo sa zdá, že napriek prítomnej, azda aj silnejšej globalizácii národný štát stále pretrváva ako relevantný aktér medzinárodných vzťahov.

Jadrom tejto teoretickej štúdie sú diskutované štyri možné vysvetlenia, „konzervačné látky“, relevancie štátu v meniacom sa globalizovanom svete. Práca vychádza z tradície konštruktivismu, na ktorom stavia aj jednotlivé hypotetické vysvetlenia.

Za prvý „konzervant“ autorka označuje identitu štátu, ktorá determinuje jeho charakter, ale aj jeho existenciu samú. Reflexívna povaha identity vyžaduje interakciu s inými identitami. Z toho vyplýva, že štáty potrebujú vzájomnú interakciu, v rámci ktorej sa ich identita vyvíja. Práve vo vzájomnej interakcii si ju formujú a potvrdzujú

ako identitu tak následne aj svoju relevanciu. Tomu globalizácia, ako proces zintenzívňovania vzťahov štátov práveže napomáha – čo nadväzuje už na druhú hypotetickú „konzervačnú látku“. Globalizácia sama ako jav zintenzívnených sociálnych vzťahov naprieč svetom dáva príležitosti na vzájomnú interakciu štátov. Tým prispieva aj ku ich vzájomnému rozpoznávaniu a pretrvávajúcej relevancii. Treťou možnou „konzervačnou látkou“ je diplomacia, štátna, vojenská a verejná, ktorá je často „nárázovou zónou“ potrebnej interakcie štátov, resp. ich identít, a tak sa podieľa na ich „konzervácii“. Štvrtý a posledný hypotetický „konzervant“ je trochu iného charakteru. Autorka argumentuje, že pravicový a aj ľavicový populizmus majú na národný štát a proces globalizácie podobný „konzervačný“ efekt, pričom nedochádza ku potláčaniu globalizácie na úkor vyzvyhnutia štátu. Totiž obe formy populizmu v rôznej forme zdôrazňujú v čase silnejúcej globalizácie dôležitosť národného štátu vo westfálsom zmysle a potrebný návrat ku jeho silnému postaveniu. Na druhej strane, v konečnom dôsledku, efekty globalizácie v skutočnosti neblokujú.

Ako je v úvode avizované, téma vzťahu globalizácie a štátu je veľmi rozsiahla a ponúka široký diapazón nezodpovedaných otázok. Otázka pretrvávajúcej relevancie národného štátu v globalizovanom svete je jednou z nich. Zámerom tejto práce bolo predniesť niekoľko teoretických hypotetických vysvetlení, ktoré sú ilustrované príkladmi práve aj z aktuálnej doby pandémie COVID-19. Otvára sa však priestor pre uvažovanie o ďalších „konzervačných látkach“ a priestor na empirické preskúmanie tu prezentovaných, čo je však úlohou ďalších akademických prác.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. AKVINSKÝ, T. (2003): *O zákonech v Teologické Sume*. Praha: Krystal OP, 2003. ISBN: 8085929597.
2. ARISTOTELES. (2006): *Politika*. Bratislava: Kaligram, 2006. ISBN: 9788081011849.
3. AUGUSTÍN, A. (1948): *Boží štát. Spolok svätého Vojtecha*. Bratislava: Luč, 1948.
4. BATES JR, C. A. (2014): The centrality of politeia for Aristotle's Politics: Aristotle's continuing significance for social and political science. In: *Social Science Information*, 2014, roč. 51, č. 1, s. 139-159.
5. BÁTORA, J. – HYNEK, N. (2014): *Fringe Players and the Diplomatic Order: The "New" Heteronomy*. New York: Palgrave MacMillan, 2014. ISBN: 0230363938.
6. BÁTORA, J. (2006): Public Diplomacy Between Home and Abroad: Norway and Canada. In: *The Hague Journal of Diplomacy*, 2006, roč. 1, č. 1, s. 53-80.
7. BÁTORA, J. (2021). *Uznanie v Európskej únii: Zápasy o obvyklosť, spravodlivosť a identitu*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2021. ISBN: 9788022350488.

8. BECK, U. (2000): *What is Globalization?* London: Polity Press, 2000. ISBN 0745621252.
9. BODIN, J. (1955): *Six books of the commonwealth*. Oxford: Blackwell, 1955. ISBN 0631109307.
10. BRODIE, J. (2004): Introduction: globalization and citizenship beyond the national state. In: *Citizenship Studies*, 2004, roč. 8, č. 4, s. 323-332.
11. BURAJ, I. a kol. (1993): *Sociálna filozofia. Vybrané kapitoly a texty*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 1993. 200 s. ISBN 80-223-1284-3.
12. DICKSON, M. E. (2021): Globalisation and COVID-2019 pandemic: The nexus and impact on development in Africa. In: *African Journal of Political Science and International Relations*, 2021, roč. 15, č. 1, s. 11-18.
13. DINAN, D. (2010): *Ever Closer Union. An introduction to european integration*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2010. 619 s. ISBN 978-1626372160.
14. EASTERBROOK, N. (2014): *Libertarianism and Anarchism. The Oxford Handbook of Science Fiction*. Oxford: Oxford University Press, 2014. ISBN 1551643367.
15. FREISTEIN, K. – GADINGER, F. – UNRAU, C. (2020): From the global to the everyday: Anti-globalization metaphors in Trump's and Salvini's political language. [Online.] In: *Econstore*, 2020. Dostupné na internete: <<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/215775/1/1694253023.pdf>>.
16. GILBERT, N. (2002): *Transformation of the welfare state: The silent surrender of public responsibility*. Oxford: Oxford University Press, 2002. ISBN 0195140745.
17. HARTMANN, J. (2001): *Internationale Beziehungen*. Augsburg: Leske & Budrich, 2001. ISBN 978-3531166896.
18. HOBBS, T. (2010): *Leviathan: Or The Matter, Forme, & Power of a Common-Wealth Ecclesiasticall and Civill*. New Haven: Yale University Press, 2010. 608 s. ISBN 978-8072981069.
19. HOFFMAN, J. (2003): Reconstructing diplomacy. In: *The British Journal of Politics and International Relations*, 2003, roč. 5, č. 4, s. 525-542.
20. HRUŠOVSKÝ, I. a kol. (1970): *Antológia z diel filozofov Zv. 6 Novoveká racionalistická filozofia*. Bratislava: Epoque, 1970.
21. LEIBFRIED, S. – ZURN, M. (2005): *Transformations of the State?* Cambridge: Cambridge University Press, 2005. ISBN 0521672384.
22. MACHIAVELLI, N. (2009): *Knieža*. Matrin: Thétis, 2009. ISBN 9788097011529.
23. MALDINI, P. (2013): The Nation-State and Global Surroundings: The Issue of Sovereignty. In: *Studia Politica Slovaca*, 2013, roč. 6, č. 2, s. 5-23.

24. MARCH, J. – OLSEN, J. (1998): The Institutional Dynamics of International Political Orders. In: *International Organization*, 1998, č. 52, s. 943-969.
25. MARCH, L. (2009): Contemporary far left parties in Europe: from Marxism to the mainstream? In: *Internationale Politik und Gesellschaft*, 2009, č. 1, s. 125-143.
26. MEARSHEIMER, J. (1994): The False Promise of International Institutions. In: *International Security*, 1994, roč. 19, č. 3, s. 5-49.
27. MUTHANNA, K. A. (2011): Military diplomacy. In: *Journal of Defence Studies*, 2011, roč. 5, č. 1, s. 1-15.
28. NAOI, M. (2020): Survey Experiments in International Political Economy: What We (Don't) Know About the Backlash Against Globalization. In: *Annual Review of Political Science*, 2020, č. 23.
29. NOZICK, R. (1974): *Anarchy, state, and utopia*. New York: Basic Books, 1974. ISBN 9780465097203.
30. OKYAR, O. (1965): The concept of etatism. In: *The Economic Journal*, 1965, roč. 75, č. 297, s. 98-111.
31. PERAGOVICS, T. – KÁLLAI, P. (2021): Hungary: No need to preach to the choir. Responding to the COVID-19 'infodemic' National countermeasures against information influence in Europe. [Online.] In: *MTAK*, 2021. Dostupné na internete: <<http://real.mtak.hu/134268/1/HPCNRespondingtotheCOVID-19InfodemicDIGITALPAGES1.pdf>>.
32. RAND, A. (1986): *Capitalism: The unknown ideal*. New York: Penguin, 1986. ISBN 0451147952.
33. RINGMAR, E. (1996): On the Ontological Status of the States. In: *European Journal of International Relations*, 1996, roč. 2, č. 4, s. 439-466.
34. RINGMAR, E. (2002): The Recognition Game: Soviet Russia Against the West. In: *Cooperation and Conflict*, 2002, roč. 3, č. 2, s. 115-136.
35. RINGMAR, E. (2007): Identity, interest and action: a cultural explanation of Sweden's intervention in the Thirty Years War. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. ISBN 0521563143.
36. ROBERTS, K. M. (2017): State of the Field: Party politics in hard times: Comparative perspectives on the European and Latin American economic crises. In: *European Journal of Political Research*, 2017, roč. 56, č. 2, s. 218-233.
37. ROUSSEAU, J. J. (2010): *O pôvode a príčinách nerovnosti medzi ľuďmi*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2010. ISBN 9788080614294.
38. ROUSSEAU, J. J. (2010): *O spoločenskej zmluve*. Bratislava: Kalligram, 2010. ISBN 9788081012488.

39. RUGGIE, J. G. (1993): Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in International Relations. In: *International Organization*, 1993, roč. 47, č. 1 s. 139-174.
40. WALT, S. M. (1987): *The Origins of Alliances*. New York: Cornell UP, 1987. ISBN 0801494184.